

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Маркєлової Вікторії Миколаївни на тему «Обмеження права власності під час кримінального провадження: теорія та сучасна практика», подану на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань зі спеціальності 081 Право

Вивчення поданої на рецензування дисертації дає підстави стверджувати, що автором проведено ґрунтовний правовий аналіз теми дослідження, яка є актуальною як в теоретичному, так і в прикладному плані, сформульовано низку рекомендацій, пропозицій і висновків, що становлять наукову новизну і можуть слугувати підставою для обговорення.

Ступінь актуальності обраної теми. З розвитком суспільства та змінюваною природою злочинності, кримінальне процесуальне законодавство України постійно вдосконалюється для адекватного реагування на нові виклики. Це стосується як допустимості обмеження права власності під час кримінального провадження, так і захисту прав та законних інтересів власників (володільців) майна.

Допустимість обмеження права власності під час кримінального провадження є складним й багатогранним питанням, яке вимагає детального аналізу як з теоретичної, так і з практичної точки зору. На сьогодні зміни в процесуальному законодавстві, що стосуються обмеження права власності під час кримінального провадження, відображають еволюцію підходів до боротьби зі злочинністю. Сучасні законодавчі нововведення часто намагаються знайти баланс між ефективністю кримінального правосуддя та захистом прав осіб. Однак ці зміни потребують детального аналізу для забезпечення того, щоб нові норми не порушували основні права громадян та не створювали нових проблем. Розгляд сучасних механізмів обмеження права власності допомагає зрозуміти, як нові законодавчі ініціативи впливають на правопорушників і правозастосування в цілому.

Слід також розуміти, що право власності є важливою частиною прав людини, що захищені як на національному, так і на міжнародному рівні. Правоохоронні органи мають право накладати обмеження на майно під час

розслідування кримінальних правопорушень, але при цьому має бути забезпечено баланс між правами особи на власність і потребами держави у здійсненні правосуддя. Важливо забезпечити, щоб такі обмеження не порушували основні права і свободи громадян.

Водночас слід зазначити, що незважаючи на те, що обмеження права власності під час кримінального провадження є важливим інструментом для забезпечення правосуддя і боротьби зі злочинністю, на практиці виникають численні проблеми, що пов'язані з застосуванням правообмежувальних заходів майнового характеру. Непоодинокими є випадки перевищення повноважень органами розслідування під час проведення обшуків, застосування таких заходів забезпечення кримінального провадження, як тимчасове вилучення майна, тимчасовий доступ до речей і документів, арешт майна, що призводить до порушення прав осіб, чиє майно чи активи було вилучено або неправомірно арештовано. Зустрічаються випадки, коли допустимість обмеження права власності використовується як інструмент тиску на підозрюваних або свідків, що є неприпустимим та порушує принципи правової справедливості. Після завершення кримінального провадження можуть виникнути труднощі з поверненням майна власникам (володільцям), якщо обмеження були накладено без достатніх підстав або з помилками в процедурі. Ці та інші обставини зумовлюють потребу в глибокому, всебічному, комплексному аналізі та науковому осмисленні правової природи обмеження права власності в кримінальному провадженні, оптимізації процесуальних механізмів допустимості обмеження цього права, його охорони й захисту, а також у розробленні науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення відповідних норм кримінального процесуального законодавства та практики його застосування.

Актуальність праці підтверджується також і тим, що тема дисертаційного дослідження Маркелової В. М. відповідає Комплексному стратегічному плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, затвердженому Указом Президента України від 11 травня 2023 р. № 273/2023, Національній стратегії у сфері прав людини на

2021–2023 роки, затвердженій Указом Президента України від 24 березня 2021 р. № 119/2021, Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженій Указом Президента України від 11 червня 2021 р. № 231/2021.

А отже, з огляду на вищезазначене, можемо стверджувати про актуальність обраної дисертантом теми дослідження та її наукову, теоретичну і практичну значимість.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Обсяг опрацьованих дисертантом матеріалів свідчить про відносно високий науковий та методичний рівень проведеного дослідження, його ґрунтовність та багатоаспектність, що у значній мірі сприяло змістовності висловлених у роботі наукових положень, висновків, рекомендацій та пропозицій.

Методологічна основа, що використовувалась під час дослідження предмету дисертації, є традиційною для загальної теорії пізнання та доктрини кримінального процесу і сприяла досягненню поставленої мети та завдань.

Результати дисертаційного дослідження видаються достатньо обґрунтованими, з огляду на комплексний характер дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що в дисертації з урахуванням новітніх досягнень науки кримінального процесу, а також правозастосування положень КПК України здійснено комплексний аналіз проблем нормативно-правового та прикладного характеру, пов'язаних з обмеженням права власності в кримінальному провадженні, що дозволило обґрунтувати низку нових концептуальних положень і висновків, надати практичні рекомендації та пропозиції з досліджуваних питань.

Ознайомлення із змістом дисертації здобувача дозволяє стверджувати, що визначена у вступі мета успішно досягнута, а поставлені завдання виконані. Це знайшло відображення в основних положеннях роботи, які сформульовані автором особисто і характеризуються визначеною науковою новизною.

У результаті проведеного дослідження сформульовано низку положень та висновків. Положення, що висуваються на захист, вдало структуровані, є новими (оригінальними) або містять значну частку новизни.

Реалізація вказаної наукової новизни відображена у пропозиціях автора щодо вдосконалення законодавства, зокрема автором запропоновано:

– визначити кримінальний процесуальний механізм забезпечення недоторканності права власності в кримінальному провадженні, до структури якого запропоновано включити такі елементи, як: механізм реалізації недоторканності права власності; механізм охорони права власності; механізм захисту права власності;

– передбачити в КПК України нову підставу для скасування арешту майна, а саме зупинення досудового розслідування, з метою недопущення необґрунтованого обмеження права власності та збереження справедливого балансу між вимогами дотримання публічних інтересів і захисту права власності;

– систематизацію, залежно від виду процесуальної дії, причин порушень прав та законних інтересів власника (володільця) майна в кримінальному провадженні;

– доктринальне розуміння таких правових дефініцій, як «право власності», «майно», «недоторканність права власності», «обмеження права власності під час кримінального провадження»;

– систематизацію суб'єктів, які відповідно до закону зобов'язані забезпечувати право власності й водночас мають право на його обмеження, а також суб'єктів, право власності яких може бути обмежено при застосуванні чи під час проведення процесуальних дій;

– напрями законного втручання в право власності, механізм позбавлення права власності, яким є конфіскація або спеціальна конфіскація всього або частини майна, відмінності конфіскації та спеціальної конфіскації (щодо майна, яке може бути вилучено у власність держави; підстав та умов їх застосування; суб'єктів, до яких вони застосовуються; наслідків застосування цих заходів);

- вимоги для обмеження права власності в разі проведення огляду чи обшуку, підстав та мети такого обмеження, моделі поведінки владних суб'єктів під час проведення зазначених слідчих (розшукових) дій; впливу такого заходу, як тимчасовий доступ до речей і документів, на можливість реалізації власником (володільцем) майна своїх правомочностей, виокремлення способу виконання цього заходу, який найбільш суттєво обмежує право власності особи;
- підстави повернення тимчасово вилученого майна та процедури фіксації його повернення;
- алгоритм здійснення судового контролю щодо правомірності та допустимості обмеження, а також захисту права власності в кримінальному провадженні;
- пропозиції щодо системи змін і доповнень до чинного КПК України відносно деталізації положень щодо обмеження права власності, обсягу гарантій цього права.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації забезпечується цілісністю дисертаційної роботи, викладений матеріал в якій комплексно розкриває проблематику дослідження.

Роботу характеризує системність підходу до вирішення поставлених завдань, логічна побудова й аналіз причинно-наслідкових зв'язків. Всі підрозділи дисертації логічно й органічно пов'язані між собою, а кожен наступний підрозділ логічно продовжує проведене в попередньому дослідженні, поглиблює наукове значення, послідовно розв'язуючи, визначені дисертантом завдання. Схвальної оцінки заслуговує використання Маркеловою Вікторією Миколаївною широкої бази літературних джерел, обсяг проаналізованого фактичного матеріалу, нормативно-правових актів та офіційної статистичної інформації за темою дисертаційної роботи.

Висновки та рекомендації, сформульовані здобувачем, є достовірними та мають практичне значення для подальшого розвитку процесуальних механізмів обмеження права власності в кримінальному провадженні, підвищення прозорості та ефективності правозастосування у сфері обмеження права

власності, забезпечення балансу між правами особи і потребами правосуддя у разі застосування правообмежувальних заходів майнового характеру.

Повнота викладення матеріалів дисертаційного дослідження.

Структура дисертації визначена предметом та зумовлена метою і завданням дослідження, відповідає логіці наукового пошуку, і відповідним вимогам.

Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Дисертаційний матеріал логічно побудовано і викладено відносно виділених автором розділів. Робота написана державною мовою з дотриманням наукового стилю, що оптимально поєднує складові представленого дослідження.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації. Загалом позитивно оцінюючи науково-теоретичну і практичну значимість дисертації Маркелової В. М., її наукову новизну, можливість використання пропозицій і рекомендацій дисертанта для вдосконалення чинного законодавства та практики його застосування, необхідно відзначити, що вона не позбавлена окремих зауважень, оскільки деякі положення мають спірний характер та потребують додаткової аргументації в подальших наукових дослідженнях або дискусії під час публічного захисту, зокрема:

1. У дисертаційному дослідженні під час аналізу правової природи обмеження права власності під час кримінального провадження (пар. 1.2), виокремленні сучасної практики обмеження права власності під час проведення слідчих (розшукових) дій, застосування заходів забезпечення кримінального провадження (пар. 2.1, 2.2) дисертантці варто було виокремити напрями та концепції щодо обмеження права власності в кримінальному процесі.

2. На думку рецензента, дисертант не приділив достатньо уваги змісту процесуальних гарантій прав осіб, чії права на власність обмежуються в рамках кримінального провадження. Робота в цьому разі була б більш інформативною.

3. На думку рецензента, дисертанту доцільно було б звернути увагу на співвідношення інтересів правопорушника та держави при накладенні обмежень на майно та сформувані свої пропозиції враховуючи реалії сьогодення.

Поряд з тим, необхідно зазначити, що наведені критичні зауваження і рекомендації стосуються дискусійних питань і загалом не впливають на узагальнену позитивну оцінку дисертації, яка має науково-теоретичне і практичне значення і містить наукові положення, що являють нові підходи до вирішення конкретного наукового завдання і сприяють удосконаленню кримінального процесуального законодавства.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

1. Дисертаційна робота Маркелової Вікторії Миколаївни на тему «Обмеження права власності під час кримінального провадження: теорія та сучасна практика» є завершеною кваліфікаційною працею, в якій отримано нові науково-обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, яке має істотне значення для кримінального процесу та вироблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення відповідних положень законодавства та практики його застосування.

2. Дисертаційна робота Маркелової Вікторії Миколаївни на тему «Обмеження права власності під час кримінального провадження: теорія та сучасна практика» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 р. № 283), Наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 р.) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про

присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – Маркелова Вікторія Миколаївна на підставі прилюдного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

кандидат юридичних наук, доцент, заступниця
директора з навчально-методичної роботи
навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Наталія ЛУГІНА